

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Alleen omdat ik een Van Hall ben : Gijs van Hall 1904-1977

Wolthekker, D.

Citation

Wolthekker, D. (2017, June 6). *Alleen omdat ik een Van Hall ben : Gijs van Hall 1904-1977*. Uitgeverij Balans, Amsterdam. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/49505>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/49505>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/49505> holds various files of this Leiden University dissertation

Author: Wolthekker, Dirk

Title: Alleen omdat ik een Van Hall ben : Gijs van Hall 1904-1977

Issue Date: 2017-06-06

Jongensjaren

Het gezin Van Hall-Boissevain breidde zich vanaf het huwelijk van Aat en Nel in 1896 voortdurend uit totdat er in 1916 tien kinderen waren. Het ging om de drie negentiende-eeuwse meisjes Johanna (Nelleke), Debora (Dea) en Maria (Mia); de middengroep van de jongens Floor Adriaan (Floor), Gijsbert (Gijs), Walraven (Wally) en het meisje Suzelène (Suzy) en de groep ‘kleintjes’: Vera, Hester en Johan Bernhard (Beppo). De onderlinge verhouding was goed, maar door het leeftijdsverschil lag groepsvorming voor de hand: tussen de oudste (Nelleke) en de jongste (Beppo) bestond een leeftijdsverschil van bijna twintig jaar, waardoor hun jeugdervaringen en -herinneringen verschilden. De negentiende-eeuwse meisjes – Nelleke werd geboren in 1897 – hadden ook een representatieve, zorgende en ondersteunende taak in het gezin; zo vergezelde dochter Dea vader Aat tijdens een zakenreis naar Salt Lake City. ‘Reusachtig gezellig en ook zeer nuttig,’ schreef Aat aan zijn in Europa gebleven vrouw. ‘Want zij [Dea, *dw*] houdt mijn garderobe in orde, wat geen kleinigheid is, zorgt voor de wasch, voor in- en uitpakken der koffers en al dergelijke dingen.’¹

De middengroep van drie jongens vormde een hecht clubje met een niet al te groot leeftijdsverschil van totaal vier jaar. ‘Zij vormden een trait-d’union tussen de oudste zusters en de kleintjes.’² De broers ondernamen als vrienden gezamenlijk activiteiten als zeilen of reizen. Zo toerden Gijs en Floor per taxi door New York – waar hun vader hen mee naartoe had genomen – en aten ter plekke ‘in het *roof restaurant* van het Ritz Carlton hotel’.³ In Detroit bezochten de broers de autofabrieken van Chrysler en Ford, kochten een zescilinder tweedehands tweedeurs Jewett en scheurden daarmee – zonder ver-

plicht Amerikaans rijbewijs – door Detroit.⁴ Kort daarop reden ze in dezelfde Jewett naar Yale University in New Haven – waar Gijs economiecolleges wilde volgen – al namen ze toen voor de zekerheid ‘een chauffeur mee, daar wij geen *drivers licence* hadden en de mensen hier erg streng zijn en je dadelijk *in jail* stoppen’.⁵

Met broer Walraven – die op Terschelling studeerde aan de zeevaartschool – werd vooral veel gezeild op de grote rivieren en de Friese meren. Walraven was de grappenmaker en gangmaker van het trio, zoals die keer dat hij zich met Gijs bij het Heeger Meer insmeerde met margarine ‘om bruin te worden’.⁶ Aat van Hall noemde zijn zoon Walraven ‘de *moving spirit* van de meeste ondernemingen. Vroolijk, tegelijk een jonge hond en een bedachtzame knaap’.⁷

De voortdurende uitbreiding van het gezin ging noodgedwongen gepaard met verhuizingen binnen de drie Amsterdamse hoofdgrachten: twee keer een huis aan de Keizersgracht, tussendoor het huis Over-Yssel aan de Prinsengracht. Tussen 1905 en 1910 schafte de familie ook nog eens de aaneengesloten huizen Herengracht 330-332-334 aan, al woonde zij daar niet zelf.⁸ Rond 1920, hun jongste kind was toen vier jaar oud, verlieten Aat en Nel de Amsterdamse grachten definitief om zich te vestigen in het Noord-Hollandse duindorp Bentveld, grenzend aan Aerdenhout. De jongste kinderen namen ze mee, de oudsten waren intussen de deur uit, de midden-groep van jongens zwervend tussen Amsterdam en Bentveld. De villa Zonnehof in Bentveld leek misschien een minder prestigieus woonadres dan de Keizersgracht, maar hier in het duinlandschap achter Haarlem kon wel een ‘landjonkerachtige levensstijl’ worden geëtaled.⁹ Jongste telg Beppo herinnerde zich later:

In Zonnehof was ‘De Rode Kamer’ de verblijfplaats van Floor, Gijs en Walraven. Daar kwam later een speciaal logeerverblijf voor de niet-thuis wonende kinderen voor in de plaats. Daar was geen badkamer, wel een wc. Aan de buitenmuur was een klok bevestigd, die geluid werd als ze scheerwater nodig hadden. Dan kwam een dienstbode daarmee aandraven.¹⁰

Voor Gijs was Zonnehof weliswaar de ouderlijke residentie waar hij geregeld kwam, maar het bleef toch een tussenstop tussen Amster-

dam – waar zijn geliefde woonde en studeerde – en Leiden, waar hij zelf studeerde en een studentenhuus bewoonde. Aanvankelijk in de Breestraat, een van de hoofdstraten van Leiden, later op het Rapenburg.

Als ouderlijk huis gold voor Gijs toch het rijksmonumentale pand aan de Keizersgracht nummer 327, precies op de plek waar ook de zeventiende-eeuwse regent en meervoudig burgemeester Cornelis Jan Witsen de laatste jaren van zijn leven had gesleten. De jonge Gijs had het naar zijn zin in het grote, vier verdiepingen tellende pand. Met tien kinderen en vele ooms, tantes, neven en nichten was het er ‘altijd druk en gezellig’, herinnerde hij zich later.¹¹

STANDSEER EN EEN MOORD

Het gezin Van Hall-Boissevain was in essentie een negentiende-eeuws gezin ingebed in laatnegentiende-eeuwse normen en waarden met goedburgerlijke familietradities en -mores. Drie van de tien broers en zussen huwden weliswaar niet, de anderen huwden – in eerste of tweede echt – zonder uitzondering een goede partij: niet van adel, maar wel behorend tot het patriciaat, sommigen ervan met vermelding in het ‘blauwe boekje’.

Zo trouwde Walraven van Hall met een lid van de aanzienlijke familie Den Tex, waarvan een tak tot de adel behoorde en een tak tot het patriciaat. Walravens echtgenote Tilly behoorde tot de patriciërs-tak van de familie.¹² Ook werd er ingetrouwd in de families Van Oyen, Nijhoff, Heldring, Dufour en Dutilh: niet van adel, wel van aanzien. Hierbij zij overigens aangetekend dat families die in Amsterdam als ‘gegoed’ golden, dat elders niet per se waren en omgekeerd. Nelleke van Hall trouwde in eerste echt met een telg van de familie De Monchy, een familie die in Amsterdamse societykringen niet veel aanzien genoot, maar in Rotterdam en Den Haag des te meer. In tweede echt trouwde deze Van Hall met een telg van de prominente Rotterdamse familie Dutilh, een familie die in Amsterdam ook niet tot de toonaangevende families behoorde. Mia van Hall trouwde in tweede echt met Wiete Hopperus Buma, een Fries patriciërsge-slacht dat in Amsterdam niet tot de aanzienlijke families behoorde. De elite was ‘geen

homogene stand. Wie notabel was in Zwolle, was dat nog niet in Amsterdam.¹³

Dea en Vera trouwden niet, evenals Suzelène (Suzy). Niet een huwelijk, maar haar eigen creatieve gaven deden de laatste belanden in gegoede Franse kringen: ze vertrok al op jonge leeftijd naar Parijs, waar zij muzieklessen volgde bij muziekpedagoog en pianist Paul Rões¹⁴ en bij de cellist Gérard Hekking. Zij maakte later in de Franse hoofdstad enige furore en een kleine carrière als pianiste en ‘muziek-conférencière 1ste klas’, zoals ze het zelf noemde:

Na drie lezingen heb ik al 23 leden en ik inviteer meestal een 7 à 8-tal mensen nog extra. Als het zoo doorgaat zal mijn huis nog te klein zijn. Het is een hele opgaaf, want ik moet iedere 14 dagen zo’n lezing houden in het Fransch en dan eenige stukken muziek op de piano speelen. Het is een druk bestaan, maar ik verdien, krijg leerlingen en een bekendheid.¹⁵

Suzy werd enige jaren later genaturaliseerd tot Française.¹⁶ Haar verblijf in de Franse hoofdstad betekende voor het hele gezin dat er geregeld uitstapjes naar Parijs werden gemaakt – al dan niet per vlieg-machine – om een concertje van haar bij te wonen en en passant ‘de Galeries Lafayette leeg te kopen, wat nog lukte ook’.¹⁷

Uit de vele brieven die Aat en Nel elkaar en hun kinderen over en weer schreven, blijken hun wederzijdse afhankelijkheid en het belang dat zij aan elkaar hechtten, ook en misschien wel vooral tijdens de vaak lange afwezigheid van een of beide ouders. Het negentiende-eeuwse ‘gesloten gezin’ stond nog lange tijd ‘borg voor goed burgerschap en het gezin werd een metafoor voor allerlei instituties in de maatschappij waarbij sprake was van liefderijke gezagsuitoefening’.¹⁸ Precies dat beeld rijst op uit het gezin dat Aat en Nel van Hall stichtten en waarin hun tien kinderen werden grootgebracht: de kinderen kregen een goedburgerlijke, liberale opvoeding, maar als er problemen dreigden, greep het bevoegd gezag van Aat in. Het musiceren en de zangkunst werden bevorderd evenals het beoefenen van gemengde sporten als tennis en hockey. Er was alle ruimte voor zelfontplooiing waarbij vrijheid en vooruitgang voorop stonden. Die geest werd

onderstreept door moeder Nel, die het huis aan de Keizersgracht 327 openstelde voor debatten over maatschappelijke kwesties.

Zo nodigde zij in oktober 1909 de bekende Britse feministe en suffragette Margery Corbett (1882-1981) bij haar thuis uit voor 'eene causerie over vrouwen-kiesrecht'.¹⁹ De lokale krant deed na afloop verslag van de bijeenkomst waar 'een zestigtal genodigden' op af was gekomen, die door Nel waren ontvangen in een 'artistiek-ingerichte zaal harer woning'. De vooruitgangsgedachte, zo noteerde de verslaggever, werd door Nel van Hall ter plekke ook aan haar kinderen meegegeven. 'Door de gastvrouw en hare kinderen werd propaganda-lectuur uitgedeeld.'²⁰ Ook Aat steunde de kwestie van het vrouwenkiesrecht: in 1915 bezocht hij tijdens een zakenreis in New York 'een reusachtig suffragette-bal [...] *to promote the cause*'.²¹

Dit allemaal was natuurlijk alleen mogelijk doordat er meer dan voldoende geld was om er een levensstijl op na te kunnen houden met kunst, cultuur, reizen en kuren. Rijk dus, maar toch ook prudent. Een dure inrichting van het huis was er bijvoorbeeld niet bij: Aat en Nel van Hall-Boissevain hadden wat meubilair geërfd van hun eigen ouders. 'En verder hebben ze te hooi en te gras iets gekocht. Het resultaat was een gezellig, rommelig interieur,' schrijft zoon Beppo in zijn familieherinneringen.²²

Voorspoed, geluk en harmonie leken de rode draad in het gezinsleven van Aat en Nell van Hall-Boissevain en hun tien kinderen. Die harmonie gold ook ten aanzien van de rest van de familie, al waren er uitzonderingen. Met Aats tweelingbroer Floor was de relatie ronduit slecht, vooral door de slechte verhouding tot diens vrouw Betty van Panhuys, een geboren jonkvrouw die 'zeer trotsch' was 'op haar aristocratische geboorte', maar volgens Nel in de familie Van Hall alleen maar 'een leedbrenger' was. Door haar gedrag – Betty zou een notoire leugenaars zijn die bakerpraatjes in de familie rondbazuinde – bewees ze volgens Nel dat haar ziel 'van zeer burgerlijk allooi' was.²³ Of Betty van Panhuys inderdaad een leugenaars was blijkt niet uit de familiecorrespondentie; aan de slechte verhouding tussen de dames – die ertoe leidde dat de tweelingbroers Aat en Floor elkaar nauwelijks nog zagen – zou ook standsnijd ten grondslag kunnen liggen: tussen adel (Betty) en bourgeoisie (Nel) boterde het vaak niet: in

adellijke kringen werd de nouveau riche uit de (hogere) burgerij nogal eens met dedain bekeken. 'Geen groter taboe in gevestigde kringen dan dat van de parvenu.'²⁴

Een andere familiale kwestie waaruit de gevoeligheid rond rang en stand naar voren kwam was de kwestie die tegenwoordig een 'gezinsdrama' zou worden genoemd: de moord op Anne Maurits van Hall, de broer van Aat, door diens van Indische afkomst zijnde echtgenote Carlina Sophia (Caro) de Bode. Anne Maurits en Caro waren de ouders van de later bekende beeldhouwer Frits van Hall en de danseres Suzy van Hall, neef en nicht van Gijs.

Caro was al verschillende keren in sanatoria voor zenuwzieken behandeld en moest – vermoedelijk om die reden – van doktoren een (ongeboren) kind afstaan, een opvatting die door haar man werd gedeeld. Ze werd gek van verdriet en doodde in maart 1911 haar man met een revolver in de slaapkamer van hun huis te Rijswijk. 'Waarom moest ik mijn kindje laten afgeven? Waarom zonden de 14 doktoren mij naar huis met het bericht: uw lichaam is goed, maar uw zenuwen niet,' schreef ze kort na haar arrestatie vanuit het huis van bewaring aan de rechtbank.²⁵ Het jaar erop werd ze veroordeeld tot acht jaar gevangenisstraf 'onder aftrek van de doorgebrachte preventieve hechtenis wegens doodslag op haar echtgenoot'.²⁶ Ze ging in hoger beroep bij het Gerechtshof dat haar eveneens schuldig verklaarde aan doodslag, maar ook oordeelde dat zij 'niet toerekenbaar' was. Zij werd ontslagen van rechtsvervolging, maar wel opgenomen in een krankzinnigengesticht.²⁷

De goede naam en faam van de familie dreigde door de moord in het geding te komen. De veroordeelde zelf schreef een brief aan Aat van Hall met de vraag of hij ervoor kon zorgen 'dat de dag van 't voorkomen [bij de rechtbank] niet in de couranten komt te staan?'.²⁸ Aat kon dit niet voorkomen, maar de diverse familiegeschiedenissen maakten zo summier mogelijk melding van het voorval. 'Onze voorouders hebben zich beijverd om het goede en positieve dat zij verrichtten op papier te zetten. Zij pasten er wel voor op iets lelijks van zichzelf te vertellen. Nog heden kan men wel eens een paar oude tantes zien zitten, die fluisterend een voorval van vroeger tijden bespreken en meteen ophouden wanneer een neef binnen-treedt.'²⁹

De moordnares werd geplaatst in een inrichting in het Noord-Brabantse Grave, van waaruit ze aan Aat van Hall schreef: 'Ik ben ook moedeloos omdat ik zoo uit mijn stand gerukt ben en dan tussen acht andere patiënten. Weet ge dat hier alleen derde klasse patiënten zijn?'³⁰ Hier was standseer aan de orde. 'Ik ben toch Mevrouw van Hall?'³¹ Het feit dat zij beroofd was van status en stand leek erger dan het misdrijf zelf. Misschien kon zij het nog goedmaken en zo terugkeren in haar stand? Die vraag stelde ze niet zo expliciet, maar ze vroeg Aat van Hall wel de bewaarders in Den Haag, waar zij in het huis van bewaring had gezeten, 'te belonen voor hunne bijzondere liefde en hulp. Ze zijn te goed voor mij geweest.' Al naar gelang hun inzet vroeg ze Aat aan de bewaarders dertig, vijftien of vijf gulden te geven.³² Maar het hielp niet: naar haar stand keerde ze tot haar overlijden in 1943 niet terug. Over haar werd niet meer gesproken.

Filantropie en een zekere mate van vrijgevigheid waren sterk verbonden met het negentiende-eeuwse familieleven van families van stand. Immers: de verzorgingsstaat ontbrak en gezinnen die het minder goed hadden getroffen waren dan afhankelijk van de barmhartigheid en vrijgevigheid van buitenstaanders of omringende familieleden. 'De banden van het bloed legden enerzijds verplichtingen op; anderzijds boden zij geborgenheid.' En al kregen de mensen het steeds beter waardoor de familie als geslacht aan belang inboette ten gunste van de familie in enge zin, in de gegoede kringen bleven families en geslachten nog lang aan elkaar verbonden, indachtig de zeventiende-eeuwse regentenklasse waarvoor gold dat de familie fungeerde 'als reservoir van macht, rijkdom en prestige'. 'Was het niet uit genegenheid dan was het omdat de eer van de clan gemoeid was met het op peil houden van de levensstandaard van de leden.'³³

Zo kon het gebeuren dat Gijs van Hall bij zijn vertrek naar New York in 1928 een som geld van zijn vader meekreeg. Deze wilde zijn zoon de levensstandaard garanderen waaraan Gijs was gewend. Een deel van de som werd uitgekeerd als lening, een ander deel als gift. Toen er een goed jaar later onduidelijkheid ontstond over de financiële afspraak recapituleerde Gijs in een brief aan zijn vader: 'Hoeveel geld heb ik inmiddels al opgenomen? De afspraak was dat ik vanaf mijn trouwen \$200 per maand zou krijgen, 80 als toelage en 120 te

leen. Verder kreeg ik als uitzet \$1600 mee. Totaal heb ik sinds 1 mei 1928 \$4800 mogen opnemen.³⁴ Omgerekend naar 2015 een bedrag met een koopkracht van naar schatting 66.400 dollar.³⁵

Aat van Hall kreeg ook brieven van vele bekende en onbekende, dan wel verarmde leden van de Van Hall-clan met het verzoek tot steun. Van de weduwe Campert-van Hall uit Den Haag, die hem niet eens kende maar toch graag drie mille wilde lenen, tot de hem eveneens onbekende mevrouw S. van Hall uit de Jordaan die hem vroeg 'mijn man bij te staan, wandt [sic] als zijn vrouw vindt [sic] ik het vreeselijk dat hij zonder goed bijna en geheel zonder beddegoed naar zee gaat'.³⁶ Een onbekende schreef aan Aat: 'U bent een Beschermder der verdrukten, een die aanhoort wanneer een menschenhart tot hem spreekt'.³⁷

Maar gelijktijdig gold: zaken zijn zaken. De neef die geld wilde lenen om dit op Java te investeren 'in een kleine landbouwonderneming' kreeg nul op het rekest. 'Ik heb te weinig vertrouwen in je plannen'.³⁸ Geleend geld moest bovendien worden terugbetaald met rente. Aat waarschuwde zoon Gijs dat hij nog voor 8700 gulden bij zijn vader in het krijt stond. 'Waarover je vier procent rente betaalt'.³⁹ Samen met zijn broer Wally kon Gijs 2000 dollar lenen van papá om een zaakje op te zetten in Amerika. 'Mislukt het, dan hoeven jullie niets terug te betalen. Indien je het uit de winsten kunt doen, dan wel. In het laatste geval zal ik je zeven procent rente berekenen'.⁴⁰ Een neef die zijn financiële verplichtingen jegens Aat van Hall niet nakwam, ontving een woedende brief met de eis daaraan subiet te voldoen. 'Doe je het niet, dan zal ik wel een andere weg vinden om mijne belangen te beschermen'.⁴¹

'GEMOEDELIJKE LUIHEID'

De eerste jaren van zijn leven was Gijs vaak ziek en hij zou de rest van zijn leven een broze gezondheid houden. Rond zijn tiende jaar liep hij tuberculose op. 'De twee jaar daarop moest ik veel liggen, soms bij een tante in Bilthoven, en kreeg als dat mogelijk was, thuis les van een gepensioneerde hoofdonderwijzer.' Om eens en voor altijd van zijn tuberculose te genezen, werd de jonge Gijs eind 1916 – twaalf jaar

oud – naar het Zwitserse kuuroord Leysin gestuurd, in het kanton Vaud, aan de oostkant van het Meer van Genève. Midden in de oorlog die grote delen van Europa in zijn greep hield maar waarbij Nederland neutraal was gebleven, reisde Gijs door het oorlogvoerende Duitsland naar Zwitserland, waar de beroemde dokter Auguste Rollier aan het hoofd stond van de *clinique* Miremont in Leysin, een kliniek voor mensen met astma, tuberculose en andere luchtwegaandoeningen die ter plekke een ‘zonnekuur’ volgden. De reis ernaartoe zou hij nooit meer vergeten, schreef hij later. ‘De reis duurde, evenals de terugreis later, drie dagen door een Duitsland in volle oorlog, een ervaring die mij mijn leven lang is bijgebleven.’⁴² De hoge berglucht in combinatie met een medicinale kuur zou hem inderdaad voor goed van zijn tuberculose doen genezen.

Aan de Franstalige kliniek was een school verbonden waar tussen het kuren door les werd gegeven. Moeder Nel verplaatste haar kuurvakanties in die periode naar Leysin om dicht bij haar zoon te zijn. Ondanks de tuberculose ging het goede leven in het neutrale Zwitserland gewoon door al waren er voedseltekorten. ‘Overall is gebrek aan en vroeger was er genoeg. Er is veel te weinig suiker. Er komen twee vleeschlooze dagen per week. Op die twee vleeschlooze dagen wordt er ook geen visch gegeven,’ schreef Gijs in de winter van 1917 aan zijn vader.⁴³

In de tuberculosekliniek in Leysin was Gijs tamelijk op zichzelf teruggeworpen: hij kende verder niemand en de voertaal was Frans. Hij lag veel op bed, werd af en toe met bed en al buiten in de zon gezet, schaakte met bezoekende familieleden, maakte natuurwandelingen, reed sleetje, volgde mandolinelessen en besteedde veel tijd aan zijn postzegelverzameling die hij had meegenomen uit Nederland. Het alleen-zijn werd onderbroken door bezoeken van moeder Nel en/of een van de broers of zussen:

Nu is Suzie hier, zondag komt moeder. Ik schelde de zuster op en vroeg of ik om half drie, gedurende de *silence*, Suzie van de trein mocht afhalen. Dat mocht. Dus ben ik in een slee gaan zitten en ben naar de trein gereden en daar kwamen ze aan. Ik was dolblij. Het is prachtig weer en ik geniet *tout à fait* van de zonnekuur.⁴⁴

In april 1917 vierde hij zijn dertiende verjaardag in Leysin. Per brief werden verjaardagszonen en -cadeautjes naar Zwitserland gestuurd. 'Hierbij ingesloten zend ik je mijn cadeautje,' schreef broer Floor. 'Namelijk zeven postzegels. Die vier van Togo vooral zijn heel zeldzaam.'⁴⁵ Gijs was intussen zo aan de beterende hand dat er uitzicht bestond op terugkeer naar Amsterdam, wat in de zomer van dat jaar ook daadwerkelijk gebeurde.

De tijd dat hij ziek was geweest en het tbc-intermezzo in Zwitserland hadden in totaal drie jaar geduurd, jaren die een grote impact op zijn levensinstelling hadden gehad, zei hij later. In zijn zieke jaren was hij veel op zichzelf aangewezen geweest, wat een grote invloed had gehad 'op mijn karaktervorming', aldus Gijs. 'Ik was gewoon mijn problemen zelf op te lossen en was dus in zekere opzichten een solitair.'⁴⁶

Door alle ziektes en narigheid had Gijs een schooljaar verloren, waardoor hij pas in september 1917 naar de middelbare school kon gaan. Nel had overleg gehad met de dienstdoende arts in Miremont en was overeengekomen dat er bij de buitenvilla in Hattem 'van hout een zonnebadinrichting zonder dak' gebouwd zou worden, waar Gijs indien nodig in de weekenden verder kon kuren.⁴⁷

Al eerder had Gijs met succes een toelatingsexamen afgelegd voor het gymnasium, maar had daar wegens de tuberculose geen gebruik van kunnen maken. In zekere zin was dit een geluk bij een ongeluk, want daardoor kon hij als eerste lichting leerlingen worden toegelaten tot een fonkelnieuw en modern lyceum, dat zijn deuren opende in 1917 op initiatief van de vooruitstrevende pedagoog en voorzitter van de Hervormde Raad voor Kerk en Gezin Christiaan Pieter Gunning. Deze had een school voor gymnasium en zesjarige (later ook vijfjarige) hbs in de Concertgebouwbuurt opgericht: het Amsterdamsch Lyceum.

Het lyceum bood precies die vorming die Aat en Nel van Hall hun kinderen wilden meegeven. Het was (en is) een montessori-achtige neutraal bijzondere school met veel individuele vorming, sport en cultuur, waarbij vrijheid en vooruitgang voorop stonden. Een 'liberaal fortschrittlich grossbürgerliche school met een gelijkwaardige rol voor jongens en meisjes', zoals een tijdgenoot van Gijs de school eens omschreef.⁴⁸ Het was een bijzondere school, ook in de letterlijke

zin van het woord, niet in de laatste plaats door rector Gunning, die zich zeer vereenzelvigde met de school, zo herinnerde zich veel later oud-leerling en uitgever Johan Polak:

De bouw van de lokalen, de inrichting van de aula, de gerekte speeches van de rector die veel weg hadden van de preken in een hervormde kerk, [...] het door leerlingen gekozen schoolbestuur, het klassenboek, de lyceumdas. Het had de onmiskenbare smaak, flair en stijl, waarin je Gunning onmiddellijk herkende, deze edele, hartelijke, warme, moedige en wat plechtstatige man.⁴⁹

Rector Gunning was zo betrokken bij de school dat ‘het Amsterdamsch’ in de volksmond al snel ‘het Gunning’ werd genoemd. Aat en Nel van Hall stuurden er hun kinderen Floor, Gijs, Wally en Suzy naartoe en ook latere Van Hall-generaties bezochten de school. Gijs had er een goede tijd: er werd gediscussieerd, gedebatteerd, toneel gespeeld, gehockeyd en getennist. Het was ‘niet een school waar de leerlingen alleen maar klaar gemaakt werden voor de eindexamens’, schreef hij later.⁵⁰

Het Amsterdamsch Lyceum was veel meer dan alleen een school, het was bijna een levensstijl. Daarbij had Gunning zich laten inspireren door zijn eigen verblijf op een Britse kostschool, waar schoolse en buitenschoolse activiteiten geïntegreerd waren. Zo zou het ook op *zijn* school moeten, meende hij. Naar Brits voorbeeld werd de hockeysport als schoolsport geïntroduceerd, dat wil zeggen: buiten het lesrooster om volgden leerlingen verplicht hockeylessen, waarvoor de velden werden gehuurd van de Amsterdamsche Hockey en Bandyclub, kortweg Amsterdam. ‘Niet lang daarna maakte het bestuur van Amsterdam een overeenkomst met de sportclub van het Amsterdamsch Lyceum. Voor één gulden per jaar konden we vervolgens junior-lid van Amsterdam worden,’ schreef Gijs.⁵¹ Zelf was hij linkshandig en daardoor geen hockeyheld.⁵² ‘Voor hockey voel ik zeer veel, namelijk om eens te komen kijken. Spelen valt buiten mijn macht.’⁵³ Maar met die andere sport die veel scholieren beoefenden – tennis – had hij meer succes: met medelyceïsten stond hij geregeld op de banen van tennispark Eilers aan de Zuidelijke Wandelweg.

Hoe leuk die extracurriculaire activiteiten ook waren, het school-

leven werd er niet gemakkelijker van. Het waren de jaren waarin Europa bijkwam van de verschrikkingen van de Grote Oorlog – de latere Eerste Wereldoorlog – die het continent had verscheurd. Een oorlog bovendien die had geleid tot een door veel jongeren gevoeld moreel en ethisch failliet. Op het Amsterdamsch Lyceum beroofden verschillende medeleerlingen zich van het leven als gevolg van de ‘algemene melancholie’ die zich van veel jongeren meester had gemaakt. ‘Het zijn natuurlijk allemaal gevolgen van de oorlog. In Duitschland gebeurt het nog veel meer.’⁵⁴

Een classicus school er niet in hem: Grieks en Latijn vormden een jaarlijkse hobbel die niet gemakkelijk te nemen viel. Rector Gunning vermoedde dat er sprake was van onwil. ‘Gunning heeft nog nooit zoo gedonderd geloof ik. “Denk jij heusch dat je bevorderd bent, Gijs? Dan zeg ik je hierbij dat je afgewezen bent.” Het was ontzettend. Wij, in de kamer ernaast, waren lamgeslagen,’ schreef klasgenoot Emma Nijhoff in haar dagboek. Gijs kreeg een herexamen Grieks.⁵⁵ Maar het schooljaar erop ging het mis met Latijn. Klassenleraar Van Delft schreef in het schoolrapport:

De algemene indruk van Gijs is een 2½ [op een schaal van 1-5]. De 2½ is een schande voor Gijs. Hij heeft een gemoedelijke luiheid, die hem ‘staat’ en waarom men lacht, doch die ook funest kan blijken. Latijnsche vertalingen doet hij niet onverdienstelijk, doch door het huiswerk flodderd hij heen. Dit is karakteristiek voor hem.⁵⁶

Een paar maanden later was het nog niet veel beter. ‘Veel meer je best doen Gijs, je down-zijn, dat waarachtig niet van het werken komt, vindt veeleer zijn oorzaak in de weinig geestdriftige opvatting van je taak,’ rapporteerde de docent.⁵⁷ En in het examenjaar luidde het commentaar: ‘Duchtig Latijnsche grammatica leren, Gijs. Die ken je niet, je raadt er maar naar.’⁵⁸ Dat hij niet de alfarichting volgde, maar de bètarichting, lag dus voor de hand.⁵⁹

In de zomer van 1923 kon dan eindelijk de vlag uit: Gijs had het gymnasiumdiploma behaald, maar vraag niet hoe. ‘Ik ben dan door mijn eindexamen, maar het heeft reusachtige moeite gekost.’ Bij het opstel kon hij over het onderwerp ‘reizen’ slechts met de grootste

moeite 'wat onzin neerflansen', bij het mondeling natuurkunde werd 'de afleiding van een kogelbaan' gevraagd, 'maar ik zei alles fout'. Daarna 'een verschrikkelijk gemakkelijk stukje Fransch en mondeling algebra wat ik ook heel goed maakte'. Scheikunde ging 'schitterend', maar Duits werd verknoeid wegens hoofdpijn. 'Engelsch was erg gemakkelijk, Latijn was een vrij gemakkelijk stukje.' Uiteindelijk rolde er dan toch een diploma uit. Tijd voor een feest. 'We hebben nu reusachtig gefuifd. Maandag bij Piet, dinsdag bij Emmie en gisteren allemaal bij Anneke. Er komen nu nog drie fuiven. Een bij Heppie als hij door zijn examen is, een bij Mimi Feeck en een bij Frits Brusse.'⁶⁰

De Grote Oorlog was achter de rug, de economie had zich herpakt en de antirevolutionair Willem de Vlucht had de Amsterdamse burgemeesterszetel ingenomen waarop hij twintig jaar zou blijven zitten. Het nieuwe uitgaansleven had zich aangekondigd toen iedereen over de schrik van de oorlog heen was. 'Veel jonge Amsterdammers raakten in de ban van de dansrage.' 'Rond 1919 waaiden nieuwe dansvormen als de shimmy, foxtrot en charleston over uit de V.S. en Engeland. Daarnaast mochten ook de bioscopen zich in een groeiende belangstelling verheugen.'⁶¹ Het grote vertier van de roaring twenties was begonnen. De burgemeester besloot, na een motie van de gemeenteraad, aan maar liefst zeven 'als fatsoenlijk bekend staande inrichtingen' een dansvergunning te verstrekken.⁶² De dansrage bereikte vervolgens grote hoogten. 'Hebben Em en jij al X-beenen van de charleston?' vroeg een briefschrijver aan Gijs.⁶³

Dat Gijs een jaar langer dan gebruikelijk over de lagere school had gedaan – zeven in plaats van zes jaar – had in elk geval één voordeel gehad: hij was op het Amsterdamsch Lyceum in de klas gekomen bij de één jaar jongere Emma Nijhoff. Ook de ouders van Emma hadden in 1917 besloten hun kind naar dit lyceum te sturen, dat op een steenworp afstand lag van huize-Nijhoff aan de Oranje Nassaulaan. Zes jaar zaten ze bij elkaar op school en in hetzelfde jaar, al volgde zij de alfavariant. Zes jaar behoorden zij tot elkaars vriendenkring. Daarna duurde het nog tot Kerstmis 1924 eer zij zich realiseerden dat hun vriendschap 'toch niet alleen maar flirten' was.⁶⁴

Emma Nijhoff – door vrienden, familie en Gijs veelal ‘Emmie’ of ‘Em’ genoemd – bleek achteraf precies te passen in het profiel van de ideale echtgenote voor een zakenman en burgemeester. Emma stamde uit een goede en cultureel onderlegde, bemiddelde Amsterdams-Haagse patriciërsfamilie, zij was representatief, intelligent en ambitieus. De familiecultuur omschreef ze later eens als ‘een intellectueel, vrijzinnig-democratisch milieu’, waar niet alleen het liberale *Algemeen Handelsblad* werd gelezen, maar ook de socialistische krant *Het Volk*.⁶⁵ Gestudeerd hadden de Nijhoffs veelal niet en regenten in politieke zin waren ze evenmin. Hun naam kwam weliswaar voor in het blauwe boekje van gegoede families, maar ministers of burgemeesters leverden zij niet, advocaten en bankiers evenmin. Nee, de Nijhoffs verdienden hun geld op het snijvlak van cultuur en commercie: het waren boekhandelaars, drukkers en uitgevers en als historica – Emma behaalde het kandidaatsexamen geschiedenis – leek zij uitstekend in die familietraditie te passen.

Haar grootvader Martinus Nijhoff was oprichter van de in Den Haag gevestigde uitgeverij met dezelfde naam en van de progressief-liberale Haagse krant *Het Vaderland*. Haar vader Paulus volgde hem later op als president-directeur van de uitgeverij. Het gezin bestond uit vier kinderen: een jongen en drie meisjes. Emma’s broer Wouter werd na vader Paulus directeur van de uitgeverij. Daarnaast had zij twee zussen: Louise (roepnaam Loudi) en Maria (bijnaam Zus). Loudi werd later een bekend actrice die tot op hoge leeftijd op de planken stond en op het televisiescherm te zien was. Zij won in 1972 de Theo d’Or voor de beste vrouwelijke hoofdrol (een prijs die zij overigens weigerde).⁶⁶ Maria was getrouwd met de kleinzoon van Nobelprijswinnaar Tobias Asser, maar zij overleed op jonge leeftijd. Emma was daarnaast een nicht van de dichter en toneelschrijver Martinus Nijhoff, van wiens gedichten zij zeer genoot. Een uitstekende familie dus.

Er waren meer connecties met de uitgeverij- en krantenwereld: Emma’s grootvader van moeders kant was George Lodewijk Funke, medeoprichter van de Amsterdamse krant *Het Nieuws van den Dag*, die later zou samengaan met *De Telegraaf*. Het leek alsof het publieke

leven in Emma's genen zat: ze hield van openbare en/of representatieve optredens, stond op latere leeftijd graag, veelvuldig en op eigen gezag de media te woord en schreef in de jaren dertig enige tijd recensies van Amerikaanse literatuur voor de *Nieuwe Rotterdamse Courant*. Romans van Hemingway, Faulkner, Buck, Somerset Maugham en Du Maurier ontkwamen niet aan de kritische pen van Emma Nijhoff. In die recensies kwam ze naar voren als een betrokken en geëngageerde vrouw die gevoelig was voor onrecht, zoals in de recensie van John Steinbecks *The grapes of wrath*, dat zich afspeelt ten tijde van de economische crisis in Amerika. Ze schreef: 'Steinbeck geeft de lezer een beeld van wat er de laatste jaren in het Z.W. van de Verenigde Staten gebeurt. Wat hij beschrijft geeft den lezer het bijna ondraaglijke gevoel, dat hier moet worden ingegrepen, dat zoiets niet kan en mag voortduren.'⁶⁷

Emma was daarnaast een volgens kenners niet onverdienstelijk grafologe. De historicus Pieter Geyl schreef tenminste in zijn voorwoord van haar grafologische studie *Tien politici. Hun handschrift, hun handelingen* dat haar grafologieën 'een verrassend belang hebben voor wie de verhouding van grote figuren tot hun tijd als een historisch realiteit ziet'.⁶⁸ Het *Algemeen Handelsblad* zou haar later typeren als 'een echte Nijhoff-telg die veel heeft gepubliceerd'.⁶⁹

Emma was een ambitieuze vrouw, maar ambitie en eerezucht goldten in zekere zin nog meer jemens haar *husband to be* dan jemens haarzelf. Uit de vele brieven die zij en Gijs elkaar schreven, lijkt het alsof zij een voorschot nam op de toekomstige carrière van Gijs. 'Weet je wat ik nu zo enorm zou vinden? Als jij later minister werd, of zoiets tenminste.'⁷⁰ Hij vond dit een lachwekkende suggestie en spiegelde zich liever aan captains of industry:

Hoe kwam je op de gedachte dat ik minister moest worden? Ze hebben tegenwoordig niets meer in te brengen, vooral hier in Nederland niet. En daarbij verhindert 't je om allerlei andere baantjes te blijven houden. Nee, het lijkt mij zo fijn om je op te werken als [Hugo] Stinnes die, hoewel hij geen staatsambt bekleedt en tegen de bestaande staatsvorm is, toch de machtigste man in Duitsland is. Het lijkt mij een van de mooiste dingen die je bereiken kunt.⁷¹

Vanaf het moment dat ze elkaar hadden gevonden ‘in de theekamer van de Amsterdamsche Hockey en Bandy Club’,⁷² was er familiair gedoe geweest over hun liefde met als gevolg dat er geregeld overleg plaatsvond tussen beide ouderparen over hoe deze opkomende liefde in goede en controleerbare banen te leiden. Immers, volgens goed patriciaatgebruik werd de kennismaking tussen potentiële maar nog jonge echtelieden gecontroleerd ‘verinnigd’ in aanwezigheid van de ouders, bij voorkeur op de familie buitens. ‘Daar werden onder de bekwame leiding van mama, tante of grootmama de huwelijken gesmeed die vervolgens contractueel tot in de fijnste details [...] werden beklonken.’⁷³

Af en toe mochten de twee jonggeliefden elkaar als *frère-compagnons* gecontroleerd bezoeken ten huize van de familie Van Hall, dan wel van de familie Nijhoff. Gijs’ vader expliciteerde een en ander in een brief aan zijn zoon:

Jullie mogen elkaar ongeveer eens in de 14 dagen zien. Willen jullie in de tusschenliggende week corresponderen, dan mag dat. De eene keer kom jij op de Nassaulaan 11, de andere keer Emmy op Zonnehof. De betekenis hiervan ligt niet in de sanctionering van een geheim engagement, maar in het feit dat de heer en mevr. Nijhoff jullie in de gelegenheid willen stellen in staat te zijn je in de toekomst goed rekenschap te geven van jullie wederzijdsche gevoelens. Emmy komt dus op Zonnehof op dezelfde voet als de vriendinnen van Suzy en Dea daar komen. Door geen enkel uiterlijk teken mag tegenover je wellicht nieuwsgierige broeder en zusters te kennen gegeven worden dat er eene bijzondere verhouding zou bestaan.⁷⁴

Emma kon met haar gymnasiumdiploma eveneens aan een universitaire opleiding beginnen, iets wat tot kort daarvoor niet per se voor de hand had gelegen: vrouwen werden vooral beschouwd als verlengstuk van hun (zaken)man. Dat veranderde geleidelijk. ‘De vrijheid werd iets groter aan het begin van de twintigste eeuw en er waren meisjes die gingen studeren.’⁷⁵ Leerden de mannen vooral een beroep, voor meisjes was het opdoen van wat meer algemene ontwikkeling van belang om daarmee later hun mannen tijdens ge-

wichtige zakendiners met iets meer dan alleen smalltalk te kunnen bijstaan. En dan lag een studie geschiedenis voor de hand. Zelf twijfelde Emma of ze wel iets aan geschiedenis zou hebben, maar Gijs liet haar weten dat geschiedenis ‘veel prettiger’ is dan andere studies ‘vooral ook door de aanraking met prettige mensen die je later zult hebben’.⁷⁶

Emma's tamelijk paternalistische ouders stuurden haar naar de gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Dat had als voordeel dat zij thuis aan de Oranje Nassaulaan kon blijven wonen en had voor haar ouders als extra bonus dat op deze manier haar verhouding met Gijs op de proef kon worden gesteld, want deze werd immers door zijn ouders naar Leiden gestuurd. Ze werd lid van de Amsterdamse Vrouwelijke Studenten Vereniging, waar zij hoopte onderdak te krijgen bij een van de dispuuten. Hoewel zij en Gijs uit elkaar waren gehaald, stond zij toch bekend als ‘de fiancee van’, niet bepaald een aanbeveling bij het libertaire en tamelijk rebelse dispuut Arctos.⁷⁷ ‘Ik heb het aan jou te danken dat ik niet in een dispuut gevraagd ben,’ schreef zij Gijs. ‘Ze wilden me eerst in Arctos vragen, maar hebben het tenslotte niet gedaan omdat ik geëngageerd was.’⁷⁸ Emma kreeg uiteindelijk onderdak bij het dispuut Iris.⁷⁹ Ze maakte haar kandidaats af en zette toen een streep onder haar studie. Haar leven lang zou ze ‘litt. candidate’ blijven.

AMSTERDAM-LEIDEN VICE VERSA

Dat Gijs na de middelbare school een universitaire studie zou volgen, stond buiten kijf, al was het alleen maar omdat de familietraditie zulks nu eenmaal voorschreef, als dit qua intellectuele vermogens ten minste mogelijk was. Voor de militaire dienst was hij weliswaar ‘geschikt’ bevonden, maar wegens broederdienst werd hij niet opgeroepen.⁸⁰ Al direct na afloop van het succesvol verlopen eindexamen had een trotse Nel van Hall haar zoon laten weten er het volste vertrouwen in te hebben dat hij zijn voorgenomen rechtenstudie eveneens tot een goed eind zou brengen, want niet alleen een rechtenstudie, ook succes en doorzettingsvermogen behoorden tot de familietraditie:

En nu is je schooltijd achter den rug en ga je geheel op eigen beenen de wijde wereld in. Nou ja jongen, ik heb fiducia in je en hoop zeer dat je vaders traditie aan de universiteit hoog zal houden: die Halleman die zo bijzonder fatsoenlijk was ‘in werkelijken zin’ en die te koppig was dan dat je hem – door hem bespottelijk te maken – kon dwingen iets te doen dat zijn consciëntie hem belette te doen.⁸¹

De zomer van 1923 bracht Gijs met broer Wally kanoënd en zeilend door op de Maas, Waal en Merwede. Toen ze uitgekanood en uitgezeild waren, vertrok Gijs voor een tweede vakantie naar Wengen, in het Berner Oberland. Broer Floor zocht intussen in Leiden naar een studentenkamer voor Gijs. Per brief stuurde hij enige voorstellen naar Wengen, maar die voldeden geen van alle, op één na: twee kamers aan de Breestraat, in het centrum van de sleutelstad. Tegen de studentengewoonte in nam Gijs beide kamers voor zichzelf en deelde ze niet met een medestudent. ‘Ik weet niemand om samen mee te wonen en trouwens samen twee kamers is erg vervelend,’ schreef hij aan Floor.⁸²

Zo gezegd zo gedaan en bij zijn aankomst in Leiden betrof Gijs de kamers op de Breestraat 23, aan de rand van het universiteitskwartier rond het Rapenburg en op een steenworp afstand van de sociëteit van het Leidsch Studenten Corps. Hier begonnen de Leidse jaren.

Sinds de negentiende eeuw kende de Leidse universiteit ‘zoiets als een letterkundig-juridische klemtoon’ en was de rechtenfaculteit er ‘vrijwel ononderbroken krachtig bezet’.⁸³ Die reputatie maakte dat ’s lands juridisch-bestuurlijke elite er graag werd opgeleid. De keuze voor Leiden was vermoedelijk een keuze van Gijs’ vader die – hoewel zelf in Amsterdam gestudeerd – de liberale traditie van het academische Leiden verkoos boven de meer politieke cultuur van de Universiteit van Amsterdam.⁸⁴ Ook Gijs had naar voorbeeld van zijn vader en grootvader eerder een financieel-bestuurlijke carrière in gedachten dan een strikt juridische:

Ik ambieerde geen toekomst als advocaat of rechter. Van jongs af aan wilde ik een functie zien te verwerven in het bank- en

effectenbedrijf. De studie in de rechten begon ik omdat mijn vader daar in zijn leven zeer veel nut van had gehad.⁸⁵

Aan zijn rechtenstudie begon hij dus met een zeker – zij het misschien opportunistisch – enthousiasme, maar dat lag anders voor de stad Leiden. Dat er voor deze stad was gekozen, stemde Gijs tamelijke treurig, want het was maar ‘een vervelend gat’.⁸⁶ De Leidse universiteit had in Amsterdam bovendien de reputatie ‘een opleidingsschool voor groote bekken te zijn’.⁸⁷ Gijs schatte zo in dat hij daar weinig zou leren. ‘Behalve een reusachtige bek opzetten, maar dat kon ik vroeger eigenlijk ook al.’⁸⁸

Een groot student zou hij nooit worden, zoveel was hem wel duidelijk. Zijn gedachten stonden vaak naar heel andere zaken. Zijn vader had veel gereisd en had zijn zoons met de reiskoorts aangestoken: Gijs en zijn twee broers Floor en Wally droomden van verre einders en wisten die dromen ook nog om te zetten in daden. Gijs had zijn kaarten gezet op een verblijf in Amerika en dat maakte het niet gemakkelijker de studie door te zetten:

De studie en al dat verdere gezeur maakt mij zo moedeloos. Waarom ben ik toch eigenlijk ooit gaan studeren? Ik had veel beter meteen op kantoor kunnen gaan. Als ik in Amerika zou blijven heb ik toch niets aan die hele studie en aan die vier jaar feitelijk niets doen.⁸⁹

Hij probeerde er niettemin direct vanaf het begin het beste van te maken en dat begon met de aanmelding als aspirant-lid van het Leidsch Studenten Corps. Maar het zag ernaar uit dat hij weinig vreugde aan het Corps zou beleven en er bijgeval ook niet bijster veel van zou opsteken; de vaak geroemde ‘vormende werking’ van het Corps en van de groentijd had in zijn ogen juist een averechts effect. ‘In plaats dat zo’n groentijd ook maar iets helpt, worden ze [de novieten, *dw*] er alleen maar pedanter van. Ik geloof ook niet erg in de opvoedende kracht ervan.’⁹⁰

Niettemin was er eigenlijk geen andere keuze dan lid te worden van het Corps, de groentijd mee te maken en deel te nemen aan de

verschillende fleurrrondes teneinde te worden toegelaten tot een van de dispuuten of gezelschappen waarvan Leiden er vele kende. Operam Demus was er een van: een eerbiedwaardig negentiende-eeuws 'instituut' van vooral rechtenstudenten dat bekende Nederlandse bestuurders en politici zou voortbrengen of al had voortgebracht: SDAP/PvdA-voorman jonkheer Marinus van der Goes van Naters, minister en ambassadeur jonkheer Dirk van Tets van Goudriaan, premierszoon en later burgemeester van Groningen Pieter Cort van der Linden, verzetsstrijder Ben Telders (naamgever van de Teldersstichting, het wetenschappelijk bureau van de VVD) en de Drentse commissaris van de Koningin Reint Hendrik de Vos van Steenwijk.⁹¹ Operam Demus, opgericht op 2 december 1863, was een corpsdispuut voor stijl en welsprekendheid, waar 'in hoofdzaak meer de ernst dan de luim bedreven werd'.⁹² Het betekent 'laten we moeite doen' of 'laten we ons inzetten', hetgeen ook blijkt uit de eerste twee regels van het verenigingslied 'Wie steeds zich moeite geeft, heeft niet voor niets geleefd'.

In dezelfde week dat het dispuut was opgericht werd toevalligerwijze ook de vijftigjarige herdenking gevierd van het einde van de Franse overheersing van de Lage Landen. Tijdens de bijbehorende feestelijkheden waren in Den Haag oranje zakdoeken verkocht met de beeltenis van drie helden in de vrijheidstrijd: de Brits-Ierse militair Arthur Wellesley, de Pruisische generaal Gebhard von Blücher en prins Willem van Oranje-Nassau, de latere Willem II der Nederlanden. Een Leids student die toevallig passeerde, kocht een dergelijke oranje zakdoek. Hij nam hem mee naar de oprichtingsvergadering van Operam Demus en bevestigde hem aan een maskeradelans waardoor de zakdoek allengs het vaandel werd. Besloten werd dat nieuwe leden altijd hun neus zouden snuiten in het vaandel voordat ze zouden worden toegelaten.⁹³

Het was het enige ludieke aspect aan een verder o zo serieus dispuut: tijdens de 'vergaderingen' verrichtten de dispuutsleden 'werkzaamheden', die onder meer inhielden 'Stellingen – Oratie – Reciet – Improvisatie – Verhandelingen en Critiek'.⁹⁴ Onderwerpen die ter tafel kwamen waren bijvoorbeeld de Volkenbond, oorlog, het leger en de betrekkingen met België of andere buurlanden.

Met enige andere novieten mocht Gijs in november 1923 bij het

dispuut hospiteren. Een van de ouderejaars hield een inleiding over ‘Het studeeren van meisjes’, een inleiding waaraan verschillende stellingen waren gekoppeld die Gijs en enige andere hospitanten vervolgens moesten bestrijden en weerleggen. Het ging hun kennelijk goed af, zo bleek:

De indrukken die deze heren omtrent hunne intelligentie, welbespraaktheid, hun karakter en hun omgangsvormen gewekt hadden, deden na ampele bespreking den weegschaal overslaan ten voordeele van de heeren Van Hall, Heldring en Philips, aan wie men besloot het lidmaatschap aan te bieden.⁹⁵

Uit de annalen van het dispuut blijkt niet dat Gijs van Hall er een dominante rol speelde. Hij hield eens een lezing over Jeanne d’Arc en was aan het einde van zijn studententijd procantor van het gezelschap, dat steeds bij elkaar kwam bij een van de leden thuis. Deze verzorgde dan het ‘gastheerschap’, waarbij hij verantwoordelijk was voor de spijs en drank die werd geserveerd na afloop van de vergadering. Dit zogenoemde ‘nabroodje’ zorgde ervoor ‘dat Operam soms enkele “eetleden” telde, die pas te elfder ure ter vergadering verschenen om het souper niet te missen’.⁹⁶

De dispuutactiviteiten en het wedstrijdroeien bij de studentenroeivereniging Njord belemmerden Gijs niet om tussendoor zo vaak als maar kon Emma te zien in Amsterdam of Bentveld en tussendoor ook nog te studeren. Reeds na een jaar haalde hij zijn kandidaatsexamen waarna zich de mogelijkheid voordeed voor langere tijd buiten Leiden te verblijven: zijn vader wenste dat Gijs werkervaring zou opdoen en haalde hem naar het hoofdkantoor van diens firma in Amsterdam en naar het bijkantoor in Haarlem. Emma’s vader zag de tijdelijke terugkeer van zijn schoonzoon *to be* niet zo zitten. ‘Hij had liever dat je maar in Leiden bleef. Hij is bang dat we elkaar in ons werk zullen hinderen,’ schreef Emma.⁹⁷ Maar Gijs’ vader was niet te vermurwen: hij wilde zijn zoon laten wennen ‘aan de kille maatschappij’, dus was zo’n praktisch leerjaar van groot nut.⁹⁸ Maar hoe prettig het ook was om in dat jaar weer in de buurt van Emma te zijn,

het 'stagejaar' was geen onverdeeld succes. Over zijn stage in Haarlem was hij duidelijk:

Het is voor het grootste gedeelte wel erg *bête* werk wat je hier zo te doen krijgt. Ik hoop maar dat het op den duur wat anders wordt dan altijd vervelende quitanties schrijven, wat nu feitelijk mijn eenige werk is.⁹⁹

Over de stage in Amsterdam was hij veel beter te spreken. Op de effecten- en wisselarbitrage waar hij te werk werd gesteld, werden effecten en wissels gekocht en verkocht op de Amsterdamse beurs, met tegentransacties op de New Yorkse beurs. 'Ik vond het een fascinerende business.'¹⁰⁰ Tijdens de Amsterdamse stage deed zich bovendien een feestelijke gebeurtenis voor: de ouders van beide kanten hadden zich neergelegd bij de liefdesverhouding tussen hun kinderen en met Pasen 1925 werd in de kranten de verloving aangekondigd van 'litt. studente' Emmie Nijhoff en 'jur. cand.' Gijs van Hall.¹⁰¹

Tijdens zijn Amsterdamse stage deed zich ook een buitenkansje voor op het werkvlak: zijn eerste echte zakenreis naar New York en Detroit. Gijs mocht met zijn vader en zijn oudste broer Floor, die in het assurantiewezen zat en een jaar in New York ging werken, mee de oceaan over. De verhalen die zijn vader hem steeds over diens reizen had verteld, kon hij nu zelf beleven en bovendien kon hij zo beginnen met de opbouw van een netwerk voor een zelfstandig verblijf in de Nieuwe Wereld. Een netwerk waar hij later tijdens zijn burgemeestersjaren veel aan zou hebben. Met het stoomschip *Nieuw Amsterdam* voeren ze in mei 1925 de haven van Rotterdam uit.

Hoe het verblijf in New York verliep, daarover heeft Gijs zich in zijn nagelaten geschriften niet uitgelaten. Wel over de reis en het verblijf aan boord. Van een bijna-aanvaring met een tegemoetkomend schip in de dichte mist – 'Het was een *weird* gezicht dat schip opeens uit de mist te zien opduiken' – tot de belevenissen op en onder het dek, waar werd gebridget, gesjoeld en 'gedektennist'. Daarnaast waren er diner- en verkleedfeesten. 'We hebben een groot fancy dress dinner party gehad [...] vijftien mensen, groot succes, schitterende costuums. Ik had een of andere Chinese jas van iemand geleend en die over een pyama aangetrokken,' schreef hij Emma.¹⁰²

Het jaar erop kondigde zich andermaal een reis naar Amerika aan. Gijs was inmiddels al lang teruggekeerd naar Leiden en bereidde zich voor op zijn doctoraalexamen toen een van de zakenpartners van zijn vader hem vroeg een zakenreis naar New York te begeleiden. Hij nam het aanbod met beide handen aan. 'Ik leer dan vast de mensen in NY kennen die ik over twee jaar zal ontmoeten en kan ook vast naar een huis voor ons uitzien.'¹⁰³ Gelogeerd werd er in het prestigieuze Plaza Hotel bij Fifth Avenue, maar dit kon niet verhouden dat Gijs in zeker opzicht het vermoeden had in een B-film terecht te zijn gekomen. Hij vond New York aanvankelijk maar 'een smerige stad, meest erg leelijk en roezemoezig'. De New Yorkers bovendien 'het lelijkste soort mensen dat ik ooit gezien heb, maar ze zijn heel hartelijk en aardig'.¹⁰⁴

Zijn tweede bezoek aan New York legde niettemin een basis voor zijn carrière als bankier. Niet alleen leerde hij de stad kennen waar hij nog vele malen naartoe zou gaan, ook werd hij geïntroduceerd in het New Yorkse businessdistrict:

Erg druk, maar in zoover erg *satisfactory*, dat wij waarschijnlijk schitterende business kunnen doen waardoor onze trip meer dan vijftig maal vergoed zal worden. [...] Vanavond stuurden wij juist een telegram naar Amsterdam om autorisatie om de transactie af te sluiten en als het doorgaat verdienen wij er honderdduizend gulden aan. It's a fascinating game.¹⁰⁵

Na twee bezoeken aan New York was deze *fascinating game* uitgegroeid tot een grote wens voor langere tijd met Emma naar Amerika te trekken en hij besloot na terugkeer vaart te zetten achter zijn studie om die wens zo snel mogelijk te realiseren. Bottleneck was het strafrecht. 'Daarmee heb ik de grootste moeite,' schreef hij Emma. Hij deed bij haar zijn beklag over dit vak, dat hem 'voorlopig nog te wijsgerig' was. 'En daar is mijn geest niet beschouwend genoeg voor en vooral: daar heb ik geen geduld voor.'¹⁰⁶ Om 'veel minder afgeleid te worden' besloot hij een kamer te huren in pension Dalrust in Noordwijk. Daar zou hij dan – geheel verzorgd – zijn studie kunnen afronden en af en toe ook nog eens een golfbal kunnen slaan. Het studeren ging in Noordwijk inderdaad 'veel beter dan in Leiden, d.w.z. het dringt beter tot mij door'.¹⁰⁷

Het collegejaar 1927-1928 begon ongewoon en zou ongewoon eindigen. De groentijd telde dat studiejaar volgens Gijs 'een ontstellend aantal' novieten. 'De eerste dag al 105, waarbij een geweldig aantal graven en baronnen.'¹⁰⁸ Dat de adel naar Leiden trok om te studeren was an sich zo vreemd niet, maar gewoonlijk was het steeds de be-stuursadel geweest en niet de landadel; die ging immers van oudsher naar Utrecht. Doch dit jaar was er 'een extra attractie' waar de *hele* adel op af stoomde: Juliana – 'Juliaan' – had zich ingeschreven als studente en Gijs verwachtte dat aardig wat manlijke studenten zich vooral vanwege *haar* komst hadden aangemeld. Ook de Vereeniging van Vrouwelijke Studenten (te) Leiden noteerde dat collegejaar een flinke toeloop van studentes: 130 nieuwe leden tegen 94 het jaar ervoor.¹⁰⁹ De rector magnificus verbood volgens Gijs aan de meisjesdisputen leden aan te nemen 'die alleen de colleges van juffrouw Serurier [een van de docenten van de prinses] loopten en hier alleen komen om Juliana'.¹¹⁰

Maar Gijs had Juliaan niet nodig. Hij had intussen zijn Emma en studeerde in het vroege voorjaar van 1928 af. Hij behaalde het doctoraalexamen Nederlands recht met de vakken Nederlands burgerlijk recht, handelsrecht, burgerlijk procesrecht, staatsrecht, strafrecht, strafprocesrecht, oudvaderlands recht en economie.¹¹¹ Het afstudeermenu werd vier dagen later geserveerd in de sociëteit: een menu conform de Van Hall-tradities: de *caviar malossol*, *homard de Helgoland* en *coq de neige* lieten hij en zijn genodigden zich goed smaken. De champagne van het huis Louis Roederer deed de rest.¹¹² Leiden nam afscheid van een goedmoedig en goeiig student. Dispuutgenoten zongen: 'Ongetwijfeld is Van Hall, ruim het beste paard van stal.'¹¹³ Zijn jongensjaren lagen achter hem. Meester Gijsbert van Hall kon als afgestudeerd jurist naar de Nieuwe Wereld vertrekken.

